

Четверик-Бурчак А.Г.

Рівень сформованості емоційного інтелекту як предиктор успішності життєдіяльності людини

*Четверик-Бурчак Аліна Григорівна, викладач кафедри педагогічної та вікової психології
Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна*

Анотація. У статті розглядається теоретико-методологічне обґрунтування та емпірична перевірка підходу до визначення психологічних механізмів впливу емоційного інтелекту, як інтегральної ознаки особистісної ідентичності на успішність життєдіяльності людини. Методом множинного лінійного кореляційно-регресійного аналізу встановлена ієрархія вірогідності впливу ознак рівня сформованості емоційного інтелекту на ефективність життєздійснення особистості. З'ясовано вплив емоційного інтелекту на сформованість смисложиттєвих орієнтацій, безперервність психічного здоров'я та рівень пристосованості до життя.

Ключові слова: емоційний інтелект, міжособистісний емоційний інтелект, внутрішньоособистісний емоційний інтелект, безперервність психічного здоров'я, смисложиттєві орієнтації, пристосованість до життя

Вступ. Поява нових теорій особистості і підходів до її оцінювання, зокрема виокремлення так званих нових динамічних контекстуалізованих рис особистості й інтегративних ознак особистісної ідентичності, що формуються на перетині: особистості і здібностей (таких як емоційний інтелект); особистості та цінностей (як система позитивних чеснот і так званих «сил» характеру); особистості та її переконань (як впевненість у суб'єктивній ефективності); особистості і саморегуляції (як «специфічної адаптації» – адаптивні чи дезадаптивні для конкретних умов життєдіяльності стратегії стресоподолання) та інших (G.J. Boyle, G. Matthews, D.H. Saklofske) [6], сприяли суттєвому розширенню уявлень про особистісні чинники, що можуть потенційно впливати на успішність життєдіяльності людини. Особливу роль серед факторів-предикторів життєвого успіху відіграє феномен емоційного інтелекту.

Диференціація структури емоційного інтелекту, поява моделі здібностей (Дж. Мейер, П. Саловей) [16], поглядів на емоційний інтелект як систему особистісних компетентностей (Д. Гоулман) [14], змішаних моделей (Р. Бар-Он, Д.В. Люсін) [3; 9] і диспозиційної концепції емоційного інтелекту (К.В. Петрідес та Е. Фернхем) [20] суттєво поглибили орієнтацію у проблемному полі конструкту та зумовили пошук його місця серед інших психічних структур особистості. Обмеженість підходу до концептуалізації емоційного інтелекту як форми власне інтелекту, наявність лише помірних кореляційних зв'язків між емоційним та когнітивним аспектами інтелекту, відсутність об'єктивних критеріїв його виміру, суб'єктивність та культурна забарвленість існуючих інструментальних підходів до виміру емоційного інтелекту методом максимальних оцінок, зумовлюють актуальність обґрунтування доцільності розгляду емоційного інтелекту як інтегральної динамічної властивості особистісної ідентичності, що впливає на успішність життєдіяльності людини.

Розвитку поглядів на феномен «емоційного інтелекту» як важливий фактор успішності життєдіяльності людини сприяло визначення його диспозиційного компонента, опереціоналізованого у термінах глобальних особистісних рис (К.В. Петрідес та Е. Фернхем, 2001; Е.Л. Носенко, Н.В. Коврига 2001, Д.В. Люсін) [3; 18; 22]. Більшість сучасних дослідників вже не обмежуються ідентифікацією у структурі емоційного інтелекту здібностей та компетентностей (Д. Гоулман, Р. Бар-Он), а активно досліджують роль емоційного інтелекту у професійних досягненнях (зокрема у соціономічних професіях), пов'язують його з різними видами благо-

получчя людини: психологічним, соціальним, суб'єктивним [7; 11; 17]. Сучасні вчені активно досліджують його роль у забезпеченні різних аспектів виявлення здоров'я людини (фізичного, психологічного, психосоматичного) [5; 7; 11; 16; 17], у ефективності подолання стресогенних ситуацій [23], у забезпеченні високого рівня професійних та академічних досягнень [8; 10; 19; 21; 23], розглядається зв'язок між низьким рівнем емоційного інтелекту та девіантною поведінкою, агресивністю тощо [13; 21].

Отже, досягнутий на сьогоднішній день рівень досліджень у галузі емоційного інтелекту свідчить про те, що феномен став однією з найбільш широко обговорюваних проблем у психології особистості. Він проливає світло на такі аспекти оптимальності функціонування людини, як прояви компетентності у міжособистісному спілкуванні, емоційної зрілості, емоційної культури, емоційної креативності. Важливим проривом у дослідженні емоційного інтелекту стало його трактування як феномену, що доступний цілеспрямованому розвитку впродовж життя, на відміну від когнітивного інтелекту з його генетичним корінням. Разом з тим у вивченні цього феномену залишаються питання. Зокрема, не з'ясована роль рівня розвитку структурних компонентів емоційного інтелекту у забезпеченні ефективності життєздійснення людини.

У світлі вищезазначеного цілком виправданим уявляється завдання визначення глибинних механізмів впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності людини, що потребує зміщення фокусу наукового пошуку у напрямку від психічних структур до процесів, що приховуються за ними. Для вирішення подібних завдань доцільним є розглядання феномену емоційного інтелекту як складової особистісного потенціалу, описаного Д.О. Леонтьєвим [2] як ознаку системної організації особистості, що ґрунтується на складній схемі опосередкування.

Як наголошував у свій час Л.С. Виготський [1], сутнісною психологічною характеристикою особистості є оволодіння нею власною поведінкою через її опосередкованість. У світлі цієї тези можна припустити, що емоційний інтелект виступає у якості ймовірного механізму, що опосередковує вплив на свідомість та поведінку різноманітних сприятливих або стресогенних умов життєдіяльності.

Отже, метою статті є розкриття механізмів ймовірного впливу аспектів прояву емоційного інтелекту як інтегральної динамічної властивості індивідуальності на успішність життєдіяльності людини, операціоналі-

зованої у термінах рівня сформованості смисложиттєвих орієнтацій, пристосованості до життя та безперервності психічного здоров'я людини.

Методи дослідження. Експериментальна вибірка досліджуваних. Вибірку склали 135 особи (75 жінок; 60 чоловіків): 60 осіб віком від 24 до 35 років представників, що займаються оперативно-пошуковою діяльністю; 52 студенти денного та заочного відділення Національного гірничого університету (27 студентів гуманітарних спеціальностей віком від 18-32 років, 25 студентів представників технічних наук віком від 18 до 35 років); 24 студента гуманітарних спеціальностей денного відділення Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара віком від 17 до 22 років.

Методичний інструментарій. Відповідно до мети роботи був підібраний наступний методологічний інструментарій:

З метою визначення різних аспектів прояву емоційного інтелекту було використано опитувальник емоційного інтелекту «ЕМІн» Д.В. Люсіна. В основу опитувальника покладено розуміння емоційного інтелекту як здатності до розуміння своїх і чужих емоцій і управління ними. Стандартизований коефіцієнт альфа Кронбаха для шкал опитувальника становить $>.80$.

Оцінка диспозиційних (внутрішніх) компонентів емоційного інтелекту, здійснювалась з використанням таксономічної п'ятифакторної моделі особистості, створеної Дж. Ховардом, П. Медина та Ж. Ховард та адаптованої у дослідженні Л. Бурлачука і Д. Корольова. Усі п'ять факторів цієї моделі (екстраверсія, емоційна стійкість, доброзичливість, сумлінність, відкритість новому досвіду) можна вважати, спираючись на існуючі дослідження, *диспозиційними онтологічними компонентами* емоційного інтелекту, які сприяють досягненню людиною високого рівня його емоційного розвитку.

Для отримання додаткової інформації щодо рівня сформованості *міжособистісного компоненту* емоційного інтелекту було застосовано «Методику дослідження соціального інтелекту» Дж. Гілфорда і М. Саллівена в адаптації Є.С. Михайлової, створену за аналогією із об'єктивними тестами здібностей. Показники внутрішньої валідності чотирьох субтестів, з яких складається методика, знаходяться у діапазоні від .66 до .73.

Інтегративний показник рівня прояву благополуччя людини (психологічного, суб'єктивного, соціального) був оцінений за допомогою опитувальника «Безперервності психічного здоров'я – коротка форма» («Mental Health Continuum – Short Form») автора К. Кіза (адаптація Е.Л. Носенко та А.Г. Четверик-Бурчак проведена зі згоди автора). Підхід автора до оцінки психічного здоров'я ґрунтується на уявленні, згідно з яким психічно здорові індивіди не тільки не мають психічних розладів, але й відчувають задоволення від життя, демонструють ознаки позитивного функціонування, тобто вважають себе психологічно благополучними й соціально адаптованими, що є однією з ознак успішності життєдіяльності особистості. Коефіцієнт альфа Кронбаха для адаптованої версії опитувальника склав .853.

Наступним показником успішності життєдіяльності людини нами обрано наявність мети життя та його насиченість. Для операціоналізації вищезазначених критеріїв нами було обрано методику «Смисложиттєвих орієнтацій» (СЖО) Д. О. Леонтьєва (адапована версія опитувальника Дж. Крамбо та Л. Махолик «Мета в житті»).

Для оцінки зовнішніх компонентів успішності життєдіяльності було застосовано анкету «Adult adjustment test» Vaillant G. E., адаптовану під керівництвом Мельнікової Н. Н. Анкета складається з 28 запитань, спрямованих на визначення нормативних критеріїв зовнішнього добробуту: професійного статусу, рівня прибутку, умов праці, сімейного стану, побутової облаштованості та форм проведення дозвілля.

Результати та обговорення. За допомогою регресійного аналізу проаналізовано домінуючі компоненти емоційного інтелекту, що впливають на успішність життєдіяльності особистості, операціоналізованої у термінах сформованості смисложиттєвих орієнтацій, безперервності психічного здоров'я та рівня пристосованості до життя, побудовано три кореляційно-регресійні моделі.

Коефіцієнти множинної детермінації свідчать про те, що форми виявлення емоційного інтелекту з більшою вірогідністю впливають на рівень усвідомленості життя (доля поясненої дисперсії становить 51%). Провідним при цьому є фактори: керування власними емоціями (ознака сформованості внутрішньособистісного емоційного інтелекту) $\beta=0,279$, доброзичливість $\beta=0,274$, сумлінність $\beta=0,256$, нейротизм $\beta=-0,241$ та інтроверсія $\beta=-0,182$ (диспозиційні компоненти емоційного інтелекту) (табл. 1).

Таблиця 1. Коефіцієнти β для показників життєвого успіху

Стандартизований коефіцієнт β факторів форм виявлення емоційного інтелекту	Усвідомленість життя	Пристосованість до життя	Безперервність психічного здоров'я
	R-квадрат=.51	R-квадрат=.39	R-квадрат=.39
Керування власними емоціями	.279		
Розуміння власних емоцій		.476	
Здатність розуміти наслідки поведінки		.197	
Розуміння емоцій оточуючих			.241
Доброзичливість	.274		.184
Сумлінність	.256		.207
Інтроверсія	-.182		
Відкритість новому досвіду		.180	
Нейротизм	-.241		.303

Коефіцієнт множинної детермінації потенційної ролі ознак емоційного інтелекту для прогнозування рівня пристосованості до життя є теж статистично значущим і пояснює 39% дисперсії. Предикторами пристосованості до життя є розуміння власних емоцій ($\beta=0,476$), здатність розуміти наслідки поведінки ($\beta=0,197$) та відкритість новому досвіду ($\beta=0,180$).

Найбільш вірогідним предиктором успішності життєдіяльності, операціоналізованої у формі безперервності психічного здоров'я є показник нейротизму (як форма прояву диспозиційного компоненту емоційного інтелекту) ($\beta=-0,303$). Наступними в ієрархії факторів вірогідного впливу емоційного інтелекту на переживання безперервності психічного здоров'я є: розуміння емоцій оточуючих ($\beta=0,241$), сумлінність ($\beta=0,207$), та доброзичливість ($\beta=0,184$).

Висновки. Методом множинного лінійного кореляційно-регресійного аналізу встановлена ієрархія вірогідності впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості в різних аспектах її прояву. Виявлені стандартизовані коефіцієнти регресії дозволили встановити три змістовні компоненти впливу емоційного інтелекту на успішність пристосованості людини до життя, а саме: розуміння власних емоцій

(компонент внутрішньоособистісного емоційного інтелекту), здатність розуміти наслідки поведінки (форма прояву соціального інтелекту), відкритість новому досвіду. Найбільш вірогідним предиктором успішності життєдіяльності, операціоналізованої у формі безперервності психічного здоров'я є показник нейротизму (як форма прояву диспозиційного компоненту емоційного інтелекту). Наступними в ієрархії впливу емоційного інтелекту на переживання безперервності психічного здоров'я є такі форми його прояву як розуміння емоцій оточуючих, сумлінність, та доброзичливість. Ієрархізація факторів-предикторів усвідомленості життя серед форм прояву емоційного інтелекту продемонструвала статистичну вірогідність впливу таких його компонентів, як: керування власними емоціями (ознака сформованості внутрішньоособистісного емоційного інтелекту), доброзичливості, сумлінності, нейротизму та інтроверсія (диспозиційні компоненти емоційного інтелекту).

Перспективи подальшого вивчення обраної проблематики вбачаються у дослідженні емоційного інтелекту як однієї з умов професійної компетентності, а також у простеженні стабільності зв'язку емоційного інтелекту з ефективністю життєдіяльності у контексті дії кризових та стресогенних факторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 2. Проблемы общей психологии / Л.С. Выготский. Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1984. – 504 с.
2. Личностный потенциал. Структура и диагностика / Под ред. Д.А. Леонтьева. – М., 2011. – 679 с.
3. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте / Д.В. Люсин // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. – М.: Институт психологии РАН, 2004. – С. 29-36.
4. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як форма прояву важливої складової особистісного потенціалу – рефлексивної свідомості / Е.Л. Носенко // Вісник ДНУ. Педагогіка і психологія, 2012. – Т. 20. – №9/1. – С. 116-123.
5. Andrei F. Trait emotional intelligence and somatic complaints with reference to positive and negative mood / F. Andrei, K.V. Petrides // Psihologija. – 2013. – № 46. – P. 5-15.
6. Austin E.J. Emotional intelligence / E.J. Austin, J.D.A. Parker, K.V. Petrides, D.H. Saklofske // In G.J. Boyle, G. Matthews, D.H. Saklofske (Eds.), The SAGE handbook of personality theory and assessment: Vol 1. Personality theories and models. – CA: Sage Publication, 2008. – P. 576-596.
7. Austin E.J. Personality, well-being and health correlates of trait emotional intelligence / E.J. Austin, D.H. Saklofske, V. Egan // Personality and Individual Differences. – 2005. – Vol. 38. – P. 547-558.
8. Barchard K.A. Does emotional intelligence assist in the prediction of academic success? / K.A. Barchard // Educational and Psychological Measurement. – 2003. – Vol. 63. – P. 58-840.
9. Bar-On R. Emotional intelligence: an integral part of positive psychology / R. Bar-On // South African Journal of Psychology. – 2010. – Vol. 40(1). – P. 54-62.
10. Brackett M.A. Emotional intelligence and its relation to everyday behavior / M.A. Brackett, J.D. Mayer, R.M. Warner // Personality and Individual Differences. – 2004. – Vol. 36. – P. 1387-1402.
11. Chetveryk-Burchak A. On assessing emotional intelligence as a precursor of positive personality functioning and mental health / A. Chetveryk-Burchak, E. Nosenko // Advances in Social Sciences Research Journal. – 2014. – Vol.1. – № 4. – P. 33-42.
12. Côté S. Emotional intelligence, cognitive intelligence, and job performance / S. Côté, C. T. H. Miners // Administrative Science Quarterly. – 2006. – Vol. 51. – P. 1-28.
13. Das P.P.P. Role of Emotional Intelligence on Aggression: A Comparison between Adolescent Boys and Girls / P.P.P. Das, S. Tripathy // Psychology and Behavioral Sciences. – 2015. – Vol. 4. – №1. – P. 29-35.
14. Goleman D. Working with emotional intelligence / D. Goleman. – New York: Bantam Books, 2000. – 400 p.
15. Martins A. A comprehensive meta-analysis of the relationship between Emotional intelligence and health / A. Martins, N. Ramalho, E. Morin // Personality and Individual Differences. – 2010. – Vol. 49. – P. 554-564.
16. Mayer J.D. Emotional intelligence as a standard intelligence / J.D. Mayer, P. Salovey, D. Caruso, G. Sitarenios // Emotion. – 2001. – № 1. – P. 232-242.
17. Nosenko E. The hierarchy of personality resources of mental health / E. Nosenko, I. Arshava, A. Chetveryk-Burchak // 26th Conference of the European Health Psychology Society (August 21-25, 2012, Prague, Czech Republic). – 2012. – P. 294.
18. Nosenko E. Trait-oriented approach to operationalizing Emotional Intelligence / E. Nosenko, K. Kovriga // Abstracts of the 7th European Congress of Psychology (1-6 July). – London, Great Britain, 2001. – P. 211.
19. Parker J.D.A. Academic achievement in high school: Does emotional intelligence matter? / J.D.A. Parker, Sr.R.E. Creque, D.L. Barnhart, J.I. Harris, S.A. Majeski, L.M. Wood, B.J. Bond, M.J. Hogan // Personality and Individual Differences. – 2004. – Vol. 37. – P. 30-1321.
20. Petrides K. Trait emotional intelligence theory / K. Petrides // Industrial and Organizational Psychology: Perspectives on Science and Practice. – Vol. 3(2). – 2010. – P. 136-139.
21. Petrides K.V. The role of trait emotional intelligence in academic performance and deviant behavior at school / K.V. Petrides, N. Frederickson, A. Furnham // Personality and Individual Differences. 2004. – № 36. – P. 277-293.
22. Petrides K.V. Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with references to established trait taxonomies / K.V. Petrides, A. Furnham // European Journal of Personality. 2001. – Vol. 15. – P. 48-425.
23. Zeidner M. What we know about emotional intelligence: how it affects learning, work, relationships, and our mental health / M. Zeidner, G. Matthews, R. D. Roberts. – London: A Bradford book, 2009. – 464 p.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vygotsky L.S. The collected works: 6 volumes. Volume 2. Problems of general psychology / L.S. Vygotsky. // In V.V. Davydov (Eds). – Moscow: Pedagogy, 1984. – 504 p.
2. Personality potential: structure and assessment / In Leontiev D.A. (Eds). – Moscow: Smysl, 2011, – 679 p.
3. Lusin D.V. Modern conceptions of emotional intelligence / D.V. Lusin // Social intelligence: theory, assessment, research / In D.V. Lusin, D.V. Ushakov (Eds). – Moscow: “Institut Psychologii RAN”, 2004. – P. 29-36.
4. Nosenko E.L. Emotional intelligence as a form of manifestation of the important component of personality potential – reflexive consciousness/ E.L. Nosenko // Visnyk of Dnipropetrovsk University. Pedagogy and Psychology, 2012. – V. 20. – № 9/1. – P. 116-123.

A.G. Chetveryk-Burchak The level of emotional intelligence as a precursor of life success of personality

Abstract. The article presents the results of the theoretical and methodological substantiation and empirical verification of the approach to investigating the psychological mechanisms of the impact of emotional intelligence, conceptualized as a new dynamic integral trait, on life success of personality. The method of the multiple correlation-regression analysis yielded the hierarchy of personality dispositions predictive of the meaningfulness of life, mental health continuum and life adjustment.

Keywords: *emotional intelligence, interpersonal emotional intelligence, intrapersonal emotional intelligence, mental health continuum, life adjustment, purpose in life.*

A.G. Четверик-Бурчак Уровень развития эмоционального интеллекта как предиктор успешности жизнедеятельности человека

Аннотация. В статье рассматривается теоретико-методологическое обоснование и эмпирическая проверка подхода к определению психологических механизмов влияния эмоционального интеллекта, концептуализированного как интегральный признак личностной идентичности, на успешность жизнедеятельности человека. Методом множественного линейного корреляционно-регрессионного анализа установлена иерархия вероятности влияния признаков уровня развития разных составляющих эмоционального интеллекта на успешность жизнедеятельности личности. Определено влияние эмоционально интеллекта на сформированность смысложизненных ориентаций, непрерывность психического здоровья, приспособленность к жизни.

Ключевые слова: *эмоциональный интеллект, межличностный эмоциональный интеллект, внутриличностный эмоциональный интеллект, непрерывность психического здоровья, смысложизненные ориентации, приспособленность к жизни*